

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΗΣ Α.Θ.Π. ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ

Η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, στο πλαίσιο της πρώτης επίσημης επίσκεψης στην Αθήνα της Α.Θ.Π. του Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, διοργάνωσε προς τιμήν Του, σε συνεργασία με τον Κύκλο της Πάτμου, εκδήλωση με σκοπό να παρουσιαστούν οι διεθνείς Του πρωτοβουλίες για την προστασία του περιβάλλοντος.

Ο Προκαθήμενος της Ορθοδοξίας συνοδευόταν από τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και Πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλο και πολυπληθή ακολουθία αρχιερέων του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Ελλαδικής Εκκλησίας.

Την εκδήλωση αυτή που έγινε στο κατάμεστο Μέγαρο Μελά τίμησαν με την παρουσία τους, ο Υπουργός Μεταφορών και Επικοινωνιών κ. Τ. Μαντέλης, εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων, η Διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος, Διοικητές, Πρόεδροι Τραπεζών και Οργανισμών, εκπρόσωποι της Πανεπιστημιακής Κοινότητας, Πρεσβευτές και ανώτατα τραπεζικά στελέχη.

Την Α.Θ.Π. τον Οικουμενικό Πατριάρχη προσφώνησε ο Πρόεδρος της ΕΕΤ κ. Θ. Β. Καρατζάς, ο οποίος μάλιστα, σε ανάμνηση της επίσκεψης αυτής, Του προσέφερε θυμιατό του 18ου αιώνα. Στη συνέχεια η Α.Θ.Π. ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος, αφού με την αντιφώνησή του ευχαρίστησε τον Πρόεδρο της Ένωσης αναφέρθηκε εν συντομία στους κινδύνους που εκτίθεται η ανθρωπότητα από την αλόγιστη χρήση των όπλων και των χημικών ουσιών αλλά και στην ευτέλεια με την οποία αντιμετωπίζεται η ανθρώπινη ύπαρξη. Ο μεστός και καλλιπής λόγος του Πατριάρχου συνεπήρε το πολυπληθές ακροατήριο, το οποίο τον επευφήμησε μετά το πέρας της ομιλίας Του και ιδία όταν απένειμε το Σταυρό του Αποστόλου Ανδρέα, Πρωτοκλήτου της Κωνσταντινουπόλεως στον Πρόεδρο της ΕΕΤ κ. Θ. Β. Καρατζά.

Κεντρικός ομιλητής στην εκδήλωση αυτή ήταν ο Μητροπολίτης Περγάμου κ. Ιωάννης ο οποίος με πληρότητα και αρτιότητα παρουσίασε διεξοδικά τις διεθνείς πρωτοβουλίες του Πατριαρχείου στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος.

Μετά το πέρας των ομιλιών παρατέθηκε επίσημο δείπνο από τον Πρόεδρο της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών.

Η Ένωση, όπως έπραξε και στο παρελθόν, με τη συμμετοχή της στα δύο συνέδρια εν πλω, στην Πάτμο και τη Μαύρη Θάλασσα, επιθυμεί να συνεχίσει να συνδράμει το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο γενικότερο έργο του και ειδικότερα στο της προστασίας του περιβάλλοντος, ελπίζει δε αυτό να καταστεί δυνατό και πάλι τον ερχόμενο Σεπτέμβριο στην προγραμματισμένη υλοποίηση του 3ου εν πλω συνεδρίου στο Δούναβη.

Το μη κερδοσκοπικό σωματείο “Ο Κύκλος της Πάτμου” έλαβε νομική μορφή με την έγκριση του καταστατικού του από το Πρωτοδικείο Αθηνών το Νοέμβριο του 1990. Είχε όμως εγκαινιάσει τη δράση του από το Σεπτέμβριο του 1988, όταν ένας πυρήνας φίλων – και μετέπειτα ιδρυτικών μελών - πήραν την πρωτοβουλία να διοργανώσουν ένα μικρό διεθνές συμπόσιο στην Πάτμο με θέμα το φυσικό περιβάλλον όπως το βλέπουν οι θρησκείες και οι επιστήμες. Πλαίσιο και αφορμή για τη διοργάνωση αυτή προσέφερε ο εορτασμός για τη συμπλήρωση εννεακοσίων χρόνων από την ίδρυση της Πατριαρχικής και Σταυροπηγιακής Μονής του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Ο γηραιός άγιος, κοντά στο τέλος του επίγειου βίου του, έζησε εξόριστος για λίγο πάνω στο νησί της Πάτμου κι έγραψε εκεί το “θεόπνευστο” παράξενο κείμενο της Αποκάλυψης, μεστό από μηνύματα και συμβολισμούς για την καταστροφή που μπορούσαν να προκαλέσουν οι άνθρωποι, αν αυτονομηθούν από την υπόλοιπη κτίση του Θεού και σπάσουν την υλική και ηθική αρμονία που τους συνδέει με το φυσικό κόσμο.

Μάλιστα η Σύνοδος του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανακήρυξε στη συνέχεια την

1η Σεπτεμβρίου, την αρχή της ινδύκτου, δηλ. του βυζαντινού ημερολόγιου, ως πανορθόδοξη ημέρα προσευχής για το φυσικό περιβάλλον.

Ο κύκλος της Πάτμου

Στη διάθεση του κορυφαίου θεσμού της Ορθοδοξίας, του Οικουμενικού Πατριαρχείου της Κωνσταντινουπόλεως, με παράδοση και ιστορία αιώνων που ελάχιστοι άλλοι θεσμοί διαθέτουν σήμερα διεθνώς, ο “Κύκλος της Πάτμου” έθεσε τις μικρές δυνάμεις και δυνατότητες των μελών του και την εθελοντική εργασία των φίλων και συνεργατών του, για να βοηθήσει οργανωτικά στην πραγματοποίηση των διεθνών πρωτοβουλιών του Οικουμενικού Πατριαρχείου για το φυσικό περιβάλλον. Με τη διοργάνωση των διεθνών Συμποσίων επιδιώχθηκε η προσέγγιση της Θρησκείας και της Επιστήμης σ’ έναν ουσιαστικό διάλογο για τα θέματα του φυσικού περιβάλλοντος και η δημιουργία μιας ενιαίας γλώσσας για την επιστημονική και θεολογική σκέψη, προκειμένου να ξεπεραστούν τρεις αιώνες αμοιβαίων παρεξηγήσεων. Η ίδια η θεματολογία και προβληματική των Συμποσίων και η ολιστική προσέγγιση της φύσεως και του ανθρώπου τόσο από τις επιστήμες όσο και από τη θεολογία, με στόχο την περιβαλλοντική συμπεριφορά των ανθρώπων, υποδηλώνει την απαρχή μιας αμοιβαίας σύγκλισης σε έναν χώρο που μέχρι πρότινος προσέγγιζαν διαφορετικά.

ΟΜΙΛΙΑ ΤΗΣ Α.Θ. ΠΑΝΑΓΙΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ Κ.Κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΣΥΝΑΝΤΗΣΙΝ ΜΕΤΑ ΤΩΝ ΕΚΠΡΟΣΩΠΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Ειρήνη και Περιβάλλον

Μακαριώτατε Αρχιεπίσκοπε Αθηνών και πάσης Ελλάδος κύριε Χριστόδουλε,
Εντιμότατοι εκπρόσωποι των Ελληνικών Τραπεζών,
Τέκνα εν Κυρίω αγαπητά,

Είναι πράγματι μεγάλη η χαρά της ημετέρας Μετριότητος δια την παρούσαν συνάντησίν μας. Ευρισκόμεθα εδώ συγκεντρωμένοι εν αγάπη πέραν των συνηθών υπηρεσιακών καθηκόντων και το γεγονός αυτό δίδει μίαν υπέροχον λεπτότητα εις την ατμόσφαιραν, η οποία αποτελεί το πνευματικόν μας περιβάλλον. Διότι δεν αντιπαρτασόμεθα ως διαπραγματευταί προς κατάρτισην ωρισμένης επαγγελματικής συμφωνίας αλλά συμπαρτασόμεθα ως συναγωνισταί προς επιτέλεσιν ενός καλού έργου.

Το πρώτον μέρος του καλού μας έργου είναι η αλληλογνωριμία μας και η θεμελίωσις μιάς αρρήκτου φιλικής σχέσεως, τουθ' όπερ και αποτελεί προϋπόθεσιν πάσης αρμονικής συνεργασίας. Το δεύτερον μέρος του καλού μας έργου είναι να μελετήσωμεν τας κοινάς μας επιδιώξεις και να διερευνήσωμεν τον τρόπον επιτυχίας του τετησομένου στόχου.

Εκφράζομεν τας θερμάς ημών ευχαριστίας δια την πρόσκλησίν σας όπως παρευρεθώμεν εις την σημερινήν συνάντησίν μας και όπως λάβωμεν τον λόγον δια να συνεισφέρωμεν ό,τι δυνάμεθα εις το καλόν σας έργον. Ευχαριστούμεν ακόμη διότι την πρόσκλησίν σας ηκολούθησαν θερμή υποδοχή και λίαν τιμητικοί δι' ημάς και ευγενικοί λόγοι. Ευχαριστούμεν, τέλος, δια την εμφανή αγάπην σας, η οποία φανερώνει ευαισθήτους καρδίας, ικανάς να αισθάνωνται, παραλλήλως προς τας ανεπτυγμένας διανοίας σας, τας ικανωτάτας εις το να σκέπτονται.

Εάν τις επιπολαίως εξετάσει τα πράγματα θα είπη ότι δεν έχομεν κοινά σημεία διότι υμείς εργάζεσθε εις τον τομέα του χρήματος και ημείς εργαζόμεθα εις τον τομέα του πνεύματος. Βαθυτέρα όμως των πραγμάτων εξέτασις πείθει ότι τα πράγματα έχουν άλλως και ότι μας συνδέει βασικόν κοινόν σημείον: το ενδιαφέρον δια τον άνθρωπον. Και εξηγούμεθα:

Η γλωσσική έννοια του χρήματος, η οποία και αποδίδει την εσωτέραν φύσιν του, είναι η του δυναμένου να χρησιμοποιηθεί και χρησιμοποιημένου αντικειμένου. Αλλ' όπου υπάρχει χρησιμοποίησις υπάρχει και χρήσις, όπως υπάρχει και σκοπός της χρησιμοποίησεως. Χρήσις βεβαίως είναι ο άνθρωπος και σκοπός της χρησιμοποίησεως του χρήματος είναι η κάλυψις των υλικών και σπανιώτερον των συνδεομέ-

νων μετά των υλικών αγαθών πνευματικών αγαθών του. Ωστε το χρήμα είναι εργαλείον του ανθρώπου, αποβλέπον εις την εξυπηρέτησιν αυτού. Αρα και υμείς, οι μετά της διαχειρίσεως του χρήματος ασχολούμενοι ουσιαστικώς και εν τελική αναλύσει υπηρετείτε και πρέπει να υπηρετείτε τον άνθρωπον. Διότι βεβαίως το χρήμα δεν είναι αυτοσκοπός ουδέ αντικείμενον νεκρού αποθησαυρισμού, αλλά καταλύτης τις διευκολύνων τας συναλλακτικάς διεργασίας και δη καταλύτης αεικίνητος και, εν περιπτώσει καλής χρήσεως, αφήνων ποιαν ικανοποίησιν ποιας τινός ανάγκης παντός ανθρώπου, από των χειρών του οποίου διέρχεται, πλην ίσως των καταμετρητών, εις τους οποίους αφήνει κόπον, αλλά και μισθόν. Σεις, λοιπόν, εν τελική αναλύσει υπηρετείτε τον άνθρωπον εις τον τομέα της καλύψεως των υλικών αναγκών του.

Αλλά και ημείς από άλλης σκοπιάς και δι' άλλων μέσων υπηρετούμεν τον άνθρωπον, αποβλέποντες κυρίως εις ικανοποίησιν των πνευματικών αναγκών του. Αλλά γνωρίζομεν ότι ο άνθρωπος είναι ψυχοσωματική οντότης και ότι αι βιοσωματικά ανάγκαι αυτού προϋποτίθενται ικανοποιημένα δια να υπάρχει εις την ζωήν και να έχει πνευματικάς ανάγκας. Ως εκ τούτου, εάν και όταν ο άνθρωπος δεν ικανοποιεί δι' εαυτού ή δι' άλλων συνανθρώπων του, επί παραδείγματι δι' υμών τας υλικάς ανάγκας του, θα είμεθα ημείς, εκείνοι οι οποίοι αυτοβούλως και φιλανθρώπως θα επιλαμβανόμεθα της ικανοποίησεως αυτών. Η ευαγγελική εντολή είναι εν προκειμένω σαφής: Δότε τω μη έχοντι, περιθάλαπτε ορφανούς και χήρας, θρέψατε τους πεινώντας, θεραπεύσατε τους ασθενείς, βοηθήσατε τους αβοήθητους. Η Εκκλησία δεν παραθεωρεί τας υλικάς ανάγκας, αλλ' εντάσσει αυτάς εις την πρέπουσαν ιεράρχησιν, προτάσσουσα τας απαραίτητους και κατατάσσουσα τας δευτερευούσας όπου δει και δη μετά την ικανοποίησιν των βασικών αναγκών των στερούμενων συνανθρώπων και των πνευματικών πάντων αυτών.

Ταύτα έχοντες υπ' όψιν και βλέποντες τον συνάνθρωπον στερούμενον επί παραδείγματι του ζωτικού και αφειδώς παρεχομένου υπό του Θεού προς πάντας οξυγόνου και καθαρού αέρος, ως εκ του ότι άλλοι τινές καταναλώνουν το διατιθέμενον οξυγόνο και ρυπαίνουν την ατμόσφαιραν δι' εκπομπών επιβλαβών ουσιών, συνηγάγομεν το συμπέρασμα ότι δεν είναι ηθικώς επιτρεπτή η κατάχρησις των τεχνικών δυνατοτήτων, η επιφέρουσα στέρησιν εις τινας ζωτικών φυσικών αγαθών και πλουτισμόν εις άλλους οικονομικών κερδών. Ως λοιπόν εχρειάσθησαν μακροχρόνιοι προσπάθειαι δια να καθιερωθεί η ελευθέρα ναυσιπλοΐα, να θεωρηθούν τουτέστιν αι ανοικταί θάλασσα κοινόν πάσης της ανθρωπότητος κτήμα, ούτω χρειάζονται ατυχώς και νυν προσπάθειαι δια να καθιερωθεί το απαραβίαστον της καθαρότητος της φυσικής ατμοσφαιράς και το αξιόποινον της ρυπάνσεως αυτής. Και επειδή, ως και ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος και αγαπητός ημίν αδελφός δια της εμπειριστατωμένης προς το εν Χάλκη περυσινόν Οικολογικόν Σεμινάριον και λίαν ενδιαφερούσης εισηγήσεώς του ανέπτυξε, τούτο και γενικώτερον η διατήρησις του φυσικού περιβάλλοντος καταλλήλου δια την υγιεινήν διαβίωσιν του ανθρώπου αποτελεί χρέος παντός ανθρώπου, αλλά δεν έχει ακόμη συνειδητοποιηθεί ως τοιούτον, επεστρατεύσαμεν εκ φιλανθρωπίας εαυτούς εις τον αγώνα της διαφωτίσεως πάντων των κοινωνιών επί των επιβλαβών δια τον συνάνθρωπον συνεπειών των ρυπογόνων πράξεων αυτού, δηλαδή επί της κρυπτομένης εις ταιαύτας πράξεις ηθικής αναληγής. Η αναληφθείσα προσπάθεια αποσκοπεί εις το να

ευαισθητοποιήσει τας συνειδήσεις και να προκαλέσει την απαραίτητον εις τωιαύτας περιπτώσεις μαζικών ρυπογόνων πράξεων εκουσίαν συμμόρφωσιν των κοινωνιών προς το κοινωνικόν καθήκον, διότι η εξέγερσις των συνειδήσεων αποτελεί προϋπόθεσιν της παύσεως των καταστρεπτικών του φυσικού περιβάλλοντος ενεργειών.

Προτεινόμεν, λοιπόν και εις την αγάπην σας να ασχοληθώμεν ολίγον ακόμη με το παρόν θέμα, όχι ίνα ειδωλοποιήσωμεν το φυσικόν περιβάλλον, αλλά ίνα εξυπηρετήσωμεν τον συνάνθρωπον. Και προτεινόμεν ειδικότερον να ενδιατρίψωμεν ολίγον εις την πτυχήν του θέματος Περιβάλλον την οποίαν ορίζει η λέξις Ειρήνη και η αντίθετος αυτής Πόλεμος.

Διότι εάν εν καιρώ ειρήνης, ότε κατά τινα τρόπον λαμβάνεται υπ' όψιν θετικώς η προστασία του ανθρώπου, τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι οξύτατα πόση θα είναι η σοβαρότης αυτών εν καιρώ πολέμου ότε σκοπείται ατυχώς η εξόντωσις του αντιπάλου και η καταστροφή του περιβάλλοντος αυτού;

Εάν μελετήσει τις μετά ερευνητικής διαθέσεως τας περιγραφομένας εις τα έπη του Ομήρου συνθήκας του πολέμου και συγκρίνει αυτάς προς τας σημερινάς, θα εκπλαγεί εκ της ασημάντου τότε επιρροής του πολέμου εις το περιβάλλον και της τραγικωπάτης σημερινής. Εάν θελήσει να ενδιατρίψη εις τας επί του περιβάλλοντος συνεπειάς του πολέμου κατά τας διαφόρους εποχάς της ιστορίας θα ίδη ότι ατυχώς όσον πλησιάζομεν προς τας ημέρας μας τόσον αι επιπτώσεις των πολεμικών συρράξεων εις το φυσικόν περιβάλλον καθίστανται εξόχως δραματικάί.

Η απαρίθμησις των επιπτώσεων αυτών είναι δυσχερής εις τους μη ειδικούς, ως ημείς, διότι απαιτούνται εξιδιασμένα γνώσεις πολλών επιστημών. Πρόχειρος όμως καταγραφή των πλέον εμφανών δίδει τον επόμενον πίνακα.

α) Σημαντικός αριθμός νεκρών, συνεπαγόμενος αποδιοργάνωσιν των οικογενειακών και ενίοτε των κοινωνικών δομών των ανθρωπίνων βιοσυστημάτων.

β) Τεράστιος αριθμός τραυματιών συνεπαγόμενος τας αυτάς ως άνω συνεπειάς και επί πλέον σημαντικές δαπάνας δια την περίθαλψιν και συντήρησιν αυτών, αφαιρουμένας από άλλους τομείς.

γ) Αγνωστος αριθμός ασθενών εξ ασθενειών οφειλουμένων εις τας πολεμικάς ρυπάνσεις του περιβάλλοντος εκ χημικών αερίων, ραδιενεργών ουσιών, προϊόντων καύσεως και αποσυνθέσεως.

δ) Δυσεξαρίθμητος αριθμός ψυχικών τραυμάτων εκ της βαναυσότητος του πολέμου εις απειραρίθμους κοινωνούς, οι οποίοι καθίστανται αντικοινωνικά άτομα και διαταράσσουν το ανθρωπινον περιβάλλον.

ε) Μακροχρόνιος μόλυνσις της περιοχής του πολέμου από τα απόβλητα των πολεμι-

κών μηχανών. Επί παραδείγματι, προστίθενται τεράστιοι όγκοι καυσαερίων από χιλιάδες ώρες επιπροσθέτων πτήσεων των πολεμικών αεροπλάνων, προωθήσεως των πυραύλων, πλεύσεως των πολεμικών πλοίων, κινήσεως των πολεμικών οχημάτων διοικητικής μερίμνης. Όλοι αυτοί οι σχετικοί ρύποι δια της μετακινήσεως των αερίων μαζών μεταφέρονται εις τας γειτονικάς περιοχάς έως και πλέον μεμακρυσμένας και θίγουν δικαίους και αδίκους.

στ) Περισσότερον βεβαρυμένη και μονιμωτέρα ρύπανσις της περιοχής του πολέμου και των πέριξ περιοχών από τα υποπροϊόντα εκρήξεως των γομώσεων ή διαχύσεως των ενιότε, ως λέγεται, ραδιενεργών περικαλυμμάτων των πυρομαχικών, βομβών, πυραύλων και παντοειδών συγχρόνων εξόχως καταστρεπτικών όπλων. Η ρύπανσις αυτή μεταφέρεται όχι μόνον δια των μετακινήσεων των αερίων μαζών αλλά και των υδάτων, και ούτω πλήττονται ευρύτεραι και αμέτοχοι της συρράξεως περιοχαί.

ζ) Εξόχως δραματική ρύπανσις εκ της καταστροφής και διαχύσεως του περιεχομένου των δεξαμενών και εργοστασίων χημικών προϊόντων. Εάν αναλογισθεί κανείς πόσον λεπτομερείς και αυστηροί κανονισμοί ισχύουν, ως προς τους όρους ασφαλούς μεταφοράς, αποθηκεύσεως και βιομηχανικής επεξεργασίας των διαφόρων επικινδύνων χημικών ουσιών μέχρις ότου μετασχηματισθούν αυτά εις αδρανή και αβλαβή καταναλώσιμα προϊόντα και σκεφθεί ότι όλα αυτά αι διατάξεις τινάσσονται εις τον αέρα μαζί με

τα εκ των βομβαρδισμών ανατινασόμενα εργοστασιακά και αποθηκευτικά συγκροτήματα, δεν δύναται εμμή να καταληφθεί υπό σφοδρότατης λύπης. Σημειωτέον ότι ακούσιος δέκτης των ρύπων τούτων δεν είναι μόνον ο στρατιωτικός αντίπαλος ή ο άμαχος πληθυσμός του αντιπάλου, ο οποίος όμως κατά τους διεθνείς κανόνες του πολέμου δεν επιτρέπεται να αποτελεί στόχον των πολεμικών επιχειρήσεων, αλλά και οι πληθυσμοί εκτός των ορίων του πληττομένου κράτους οικούντες και, επί πλέον, εν περιπτώσει χερσαίων επιχειρήσεων ή γειτνιάσεως των εδαφικών περιοχών εγκαταστάσεως των αντιπάλων στρατιωτών, και αυτοί ούτοι οι στρατιώται του προκαλούντος τας καταστροφάς. Σημειωτέον, ότι αι απρόβλεπτοι παρενέργειαι της βαρείας ρυπάνσεως,

περί της οποίας ομιλούμεν, ενδέχεται να εμφανισθούν και εις το άλλο άκρον του πλανήτου μας και εις αυτό εισέτι το έδαφος του προκαλούντος τας καταστροφάς, όσον και αν τούτο είναι απομεμακρυσμένον, διότι αι αλληλεπιδράσεις εις την φύσιν είναι μεγάλαι και εν πολλοίς ανεξερεύνητοι, αρκεί να υπενθυμίσωμεν το παράδειγμα το οποίον αναφέρουν οι επιστήμονες ότι είναι δυνατόν το πέταγμα μιας πεταλούδας εις την Ιαπωνίαν να προκαλέσει βροχήν εις την Αμερικην.

η) Αλλ' έτι πλέον τραγική είναι η ριζική και εν πολλοίς ανεπανόρθωτος καταστροφή των τοπικών ανθρώπινων και λοιπών οικοσυστημάτων, τα οποία πλήττονται υπό των βομβαρδισμών. Υδάτινα οικοσυστήματα εις θαλάσσας, λίμνας και ποταμούς νεκρούνται εκ των εκρήξεων βομβών ή ναρκών, επίγεια οικοσυστήματα καταστρέφονται και εξαλείφονται όχι μόνον εκ των εκρήξεων, αλλά και εκ των προκαλουμένων πυρκαγιών, δασικά εκτάσεις αποψιλούνται, ανθρώπινα κατοικία και χώροι εργασίας ισο-

πεδούνται, οδικά και εν γένει κυκλοφοριακά συστήματα αποδιοργανούνται, και ο οργανωμένος ανθρώπινος βίος οπισθοδρομεί εις κατάστασιν παρωχημένων εποχών.

θ) Προς τούτους, πολιτιστικά μνημεία καταστρέφονται ή βλάπτονται και ούτω ο πολιτισμός υφίσταται ισχυρόν πλήγμα, ως και η Οργάνωσις Europa Nostra δια του από 29.4.99 ψηφίσματός της διεκήρυξεν.

ι) Τέλος, η πνευματική ατμόσφαιρα κατακλύζεται υπό απειραρίθμων προπαγανδιστικών ψευδών, τα πάθη εντός των ψυχών καλλιεργούνται, το μίσος και η καταστροφική διάθεσις νομιμοποιείται, αι δε παρενέργειαι αυτής της πνευματικής ρυπάνσεως εκδηλούνται ανεξαρτήτως αποστάσεων εις οιονδήποτε σημείον της γης, όπως λ.χ. εις κάποιο σχολείον, εις το οποίον ο νεαρός μαθητής φονεύει τους με ρατσιστικά κριτήρια υποτιθέμενους εχθρούς συμμαθητάς του. Η ψυχολογική αυτή μόλυνσις, η οποία επηρεάζει δυσμενώς το ανθρώπινον περιβάλλον, το οποίον αποτελούν δι' έκαστον άνθρωπον οι συνάνθρωποί του, έχει καθ' ημάς βαρύνουσαν σημασίαν, αν και δεν επισημαίνεται συνήθως η πλευρά αυτή υπό των ασχολουμένων με την προστασίαν του φυσικού περιβάλλοντος.

Ο πρόχειρος αυτός δεκάλογος των περιβαλλοντικών επιπτώσεων ενός συγχρόνου πολέμου καταδεικνύει τον παραλογισμόν της πολεμικής συρράξεως, η οποία μόνον ως παρανοϊκή πράξις δύναται πλέον να εξηγηθεί. Διότι ενώ υποτίθεται ότι ο πόλεμος διεξάγεται δια να προστατευθούν ορισμένοι άνθρωποι θιγόμενοι υπό αδίκου μεταχειρίσεως υπό άλλων ανθρώπων επιτυγχάνεται δι' αυτού η επέκτασις της αδίκου μεταχειρίσεως εις πλείονας ανθρώπους. Επί πλέον ενώ η αδικία από της οποίας επιδιώκεται η προστασία των αδικουμένων, πολλάκις αναφέρεται εις οικονομικά διεκδικήσεις, δαπανώνται τεράστια ποσά δια να πληγή ο φερόμενος ως αδικών και ελάχιστα δια να ανακουφισθεί ο φερόμενος ως αδικούμενος. Εάν εγίνετο αντίστροφος κατανομή των δαπανών αι περισσότεραι των διενέξεων θα είχαν πανηγυρικός διευθετηθεί.

Ο παραλογισμός, λοιπόν, του πολέμου είναι καταφανής και εκ των επιπτώσεων αυτού εις το ανθρώπινον και φυσικόν περιβάλλον. Οθεν οφείλομεν να παρεμβώμεν όπου δυνάμεθα δια να πείσωμεν τους έχοντας την ευθύνην των αποφάσεων να εξεύρουν ειρηνικάς λύσεις εις τα ανθρώπινα προβλήματα. Εάν υπάρξει καλή διάθεσις και καταβληθεί η αναγκαία προσπάθεια λύσεις θα ευρεθούν. Η επιλογή της πολεμικής βίας ως μόνης μεθόδου επιβολής λύσεων μαρτυρεί την έλλειψιν ικανοποιητικής φαντασίας, διανοητικήν νοχέλειαν και εμπιστοσύνην εις την εσφαλμένην ιδέαν ότι το κακόν δύναται να διορθωθεί δια του κακού. Ως κήρυκες της ευαγγελικής αληθείας, η οποία είναι η μόνη πλήρης αλήθεια, επαναλαμβάνομεν το του Αποστόλου “Μη νικώ υπό του κακού, αλλά νικά εν τω αγαθώ το κακόν” (Ρωμ. 12.21). Και δια της προτροπής αυτής κατακλείομεν τον λόγον, προσθέτοντες μόνον τας διαπύρους ημών ευχάς όπως το συντομότερον τερματισθούν οι όντως παράλογοι πόλεμοι και όπως Κύριος ο Παντοδύναμος και Πανάγαθος Θεός χαρίσει εις όλους την έμφρονα αντίληψιν του αδιεξόδου του πολέμου, μειώσει εις το ελάχιστον τας ζοφεράς συνεπείας των πολεμικών επιχειρήσεων, δωρίσει εις τους λαούς του την ειρήνην, και εις υμάς τους αγαπητούς ακροατάς το υγιαίνειν και ευδαιμονείν και το υπέρ της ευδαιμονίας των συνανθρώπων σας αγωνίζεσθαι, όπερ προσεγγίζει υμάς εις την χαράν του Θεού. Αμήν.

Οι Διεθνείς Πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την προστασία του περιβάλλοντος

Παναγιώτατε,
Μακαριώτατε,
Σεβασμιώτατοι Ιεράρχαι,
Κύριοι Βουλευταί, Κύριοι Πρόεδροι,
Κύριε Διοικητά της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος
και Πρόεδρε της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών,
Κυρίες και Κύριοι,

Συμπληρώνεται εφέτος μία δεκαετία, αφ' ότου το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανέλαβεν επίσημως την πρωτοβουλία να ηγηθή διεθνών ενεργειών για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ήταν περίπου οι ημέρες αυτές του έτους 1989, κατά τις οποίες ο απόδημος Οικουμενικός Πατριάρχης Δημήτριος και η περί αυτόν Αγία και Ιερά Σύνοδος με την ένθερμη υποστήριξη του τότε Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος και τώρα Οικουμενικού Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου υιοθέτησε πρόταση Ιεράρχου του Θρόνου και απεφάσισε:

α) να ορίσει την 1η του μηνός Σεπτεμβρίου κάθε έτους ως ημέρα προσευχών για τη διάσωση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος με ειδικήν ιεράν ακολουθίαν, της οποίας την σύνταξη ανέθεσε στον αείμνηστο αγιορείτη υμνογράφο Γεράσιμο Μικραγιαννανίτη,

β) να εξαπολύσει Μήνυμα του Οικουμενικού Πατριάρχου προς τις Ορθόδοξες Εκκλησίες και “προς πάντα άνθρωπον καλής θελήσεως”, με το οποίον να υπογραμμίζεται η σοβαρότητα της καλουμένης οικολογικής κρίσεως για ολόκληρη την ανθρωπότητα, και να τονίζεται η ανάγκη για εγρήγορση των συνειδήσεων και για ενεργοποίηση όλου του πνευματικού, πολιτικού και επιστημονικού κόσμου, και μάλιστα της Εκκλησίας, ώστε να σταματήσει η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και να αποφευχθή ο εφιαλτικός κίνδυνος που απειλεί την ανθρωπότητα, και τέλος

γ) να λάβη το ίδιο το Πατριαρχείο πρωτοβουλίες σε διεθνές επίπεδο με τον σκοπό να φέρη σε συνεργασία διακεκριμένους επιστήμονες με θεολόγους και θρησκευτικούς ηγέτες από όλο τον κόσμο για την μελέτη και εφαρμογή συγκεκριμένων και πρακτικών μέτρων προστασίας του περιβάλλοντος, ιδιαίτερα σε περιοχές στις οποίες η απειλή είναι σοβαρή.

Μια τέτοια απόφαση του Πρώτου Θρόνου της Ορθοδοξίας ήταν εύλογο να δημιουργήσει στη σκέψη των ανθρώπων δύο ερωτήματα. Το πρώτο είναι: τι λόγον έχει η Εκκλησία, και μάλιστα το Οικουμενικό Πατριαρχείο, να αναμειγνύεται σε θέματα, όπως αυτό της οικολογικής κρίσεως και της προστασίας του περιβάλλοντος; Γιατί δεν περιορίζεται η Εκκλησία στα πνευματικά και θρησκευτικά της καθήκοντα, και δεν αφήνει το οικολογικό πρόβλημα στους επιστήμονες, τους πολιτικούς και τους τεχνοκράτες, οι οποίοι είναι κατά τεκμήριον οι πλέον αρμόδιοι και ικανοί να χειρισθούν ένα τέτοιο θέμα; Το δεύτερο ερώτημα που ασφαλώς πλανάται στη σκέψη πολλών ανθρώπων, είναι τι θα μπορούσε η Εκκλησία να συνεισφέρει πρακτικά στην αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσεως και ποιές πρωτοβουλίες της θα μπορούσαν να επιδράσουν ευεργετικά στην αντιμετώπιση αυτή;

Στα δύο αυτά ερωτήματα θα προσπαθήσω με συντομία να απαντήσω απευθυνόμε-

νος στην εκλεκτή αυτή ομίλωση, την οποία συνεκάλεσεν εδώ η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, ένας θεσμός υψίστου κύρους και ευθύνης για την οικολογική και πολιτισμική ζωή της χώρας αυτής, αλλά και ανεπτυγμένης ευαισθησίας για την προστασία του περιβάλλοντος, διαπνεόμενος από βαθύτατο σεβασμό προς τον ιερό θεσμό της Εκκλησίας γενικότερα και του Πατριαρχείου του Γένους ειδικότερα, όπως απέδειξεν η υποστήριξη που έχει ήδη παράσχει στις σχετικές πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Θρόνου. Και πρώτα η αιτιολόγηση των πρωτοβουλιών του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Τι λόγον έχει η Εκκλησία να αναλαμβάνει τέτοιου είδους πρωτοβουλίες;

Είναι πολλοί εκείνοι, ακόμα και μεταξύ των πιστών της Ορθοδόξου Εκκλησίας, οι οποίοι θα συμφωνούσαν με όσους θα ήθελαν, για τους δικούς τους λόγους, να μη έχει η Εκκλησία ανάμιξη στα τρέχοντα προβλήματα της ανθρώπινης κοινωνίας, και να περιορίζεται στα λεγόμενα “πνευματικά” ή “θρησκευτικά” ζητήματα. Η άποψη αυτή, αν γινόταν δεκτή, θα οδηγούσε την Εκκλησία σε κοινωνική και πολιτισμική περιθωριοποίηση, κάτι που, τουλάχιστον για την Ορθόδοξη Εκκλησία θα αποτελούσε απάρνηση της ίδιας της ταυτότητας, αφού από την εποχή ακόμα των μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας και δια μέσου των αιώνων, η Εκκλησία μας όχι απλώς συνέβαλε, αλλά πρωτοστάτησε στη δημιουργία του πολιτισμού.

Ειδικότερα όμως ως προς το θέμα του φυσικού περιβάλλοντος, η Εκκλησία έχει πολλούς και σοβαρούς λόγους να ενδιαφέρεται ενεργά.

Ενας λόγος είναι ότι, όπως αναγνωρίζεται σήμερα από τους ειδικούς μελετητές της οικολογικής κρίσεως, οι ιστορικές ρίζες της κρίσεως αυτής είναι θρησκευτικές και θεολογικές. Ο Αμερικανός ιστορικός Lynn White σε μια μελέτη του, που έγινε ήδη κλασική, κατέδειξε την ευθύνη της χριστιανικής θεολογίας στην εμφάνιση του οικολογικού προβλήματος. Βέβαια, όπως αποδεικνύει η μελέτη αυτή, πρόκειται για τη χριστιανική παράδοση της Δύσεως, Ρωμαιοκαθολικής και Προτεσταντικής, αλλά αυτό είναι ακριβώς που καθιστά το όλο θέμα ενδιαφέρον και σημαντικό για μας τους Ορθοδόξους. Η Ορθόδοξη παράδοση δεν φαίνεται να έχει μεγάλο μερίδιο ευθύνης στην εξέλιξη αυτή, αφού στο σύνολό της για θεολογικούς λόγους, που δεν μπορεί να αναπτυχθούν τη στιγμή αυτή, σεβάστηκε στην ιστορία της το φυσικό περιβάλλον και το καθαγίασε με την όλη στάση και συμπεριφορά της. Μήπως όμως ακριβώς για το λόγο αυτό έχει να αρθρώσει θετικό λόγο στη σημερινή οικολογική κρίση;

Ενας άλλος λόγος είναι ότι, όσο και αν φαίνεται αυτό εκ πρώτης όψεως παράδοξο, το οικολογικό πρόβλημα είναι στο βάθος του πνευματικό, και μόνο δευτερευόντως επιστημονικό και τεχνοκρατικό ή πολιτικό. Και τούτο διότι είναι αδύνατο να αντιμετωπισθεί χωρίς μια βαθύτερη αλλαγή της νοοτροπίας των ανθρώπων, ιδιαίτερα στα πλαίσια των δημοκρατικών κοινωνιών, στις οποίες όλες οι πολιτικές αποφάσεις, για να εφαρμο-

σθούν, χρειάζονται τη συγκατάθεση του πολίτη. Αλλά πώς μπορούμε να εξασφαλίσουμε μια τέτοια συγκατάθεση χωρίς ανάλογη παιδεία και ήθος; Σήμερα αναγνωρίζεται πλέον ευρέως ότι ένας από τους πιο σημαντικούς παράγοντες διαμορφώσεως ήθους και συνειδήσεων είναι και η Εκκλησία και γενικά η θρησκεία. Ακόμα και το Σχολείο έρχεται σε δεύτερη μοίρα στο θέμα αυτό, γιατί σ' ένα μεγάλο βαθμό παραλαμβάνει το παιδί διαμορφωμένο, ήδη ως προς τη στάση του έναντι του φυσικού κόσμου, μια στάση που καλλιεργείται και διαμορφώνεται εν πολλοίς κάτω από την επίδραση διαφόρων μορφών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ενα και μόνο παράδειγμα θα αρκούσε, για να καταδειχθεί ο ρόλος της Εκκλησίας στη διαμόρφωση οικολογικής συνειδήσεως. Ο άνθρωπος μαθαίνει από πολύ νωρίς τι είναι και τι δεν είναι αμαρτία, και τούτο σε στενή συνάρτηση προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις, που καλλιεργεί η Εκκλησία μέσα στην κοινωνία. Η έννοια της αμαρτίας όμως δεν είναι σχεδόν καθόλου συνδεδεμένη στη συνειδησή μας με το πρόβλημα του περιβάλλοντος. Εκ παραδόσεως η αμαρτία είναι συνδεδεμένη στη σκέψη μας με το κακό, που προξενούμε στο συνάνθρωπό μας, και όχι με τη βλάβη, που επιφέρουμε στο φυσικό περιβάλλον. Τούτο ήταν φυσικό σε εποχές που οι βλάβες προς το φυσικό περιβάλλον δεν είχαν ως συνέπεια τόσο τρομερές καταστροφές, ώστε να απειλούνται με εξαφάνιση ολόκληρα οικοσυστήματα και φυσικά είδη ή και αυτό το ίδιο το ανθρώπινο γένος και ο πλανήτης γη. Σήμερα όμως κανένας σοβαρός άνθρωπος, δεν θεωρεί υπερβολικές αυτές τις απειλές και τους κινδύνους. Βαδίζουμε ολοταχώς και με βεβαιότητα στην καταστροφή κάθε μορφής ζωής στον πλανήτη μας, αν εξακολουθήσουμε να μολύνουμε το περιβάλλον μας – σ' αυτό συμφωνούν πλέον όλοι οι επιστήμονες.

Το επιστημονικό Συμπόσιο στη Μαύρη Θάλασσα, στο οποίο θα αναφερθούμε πιο κάτω, μας τρόμαξε όλους, όταν οι ειδικοί ερευνητές μάς παρουσίασαν τον αριθμό των ψαριών, που έχουν ήδη εξαφανισθή οριστικά εξ αιτίας της μόλυνσεως από τα βιομηχανικά και άλλα λύματα που στέλνουν στη θάλασσα αυτή οι παραδουνάβιες χώρες. Δεν θα αναφερθώ στο γνωστό σε όλους μας πρόβλημα του θερμοκηπίου, στο οποίο συμβάλλουμε όλοι με τα sprays και τα ψυγεία μας. Ούτε χρειάζεται να υπενθυμίσω τις συνέπειες, που έχει για τη ζωή μας η αλόγιστη καταστροφή των δασών κτλ. Οι πατέρες μας δεν είχαν αντιμετωπίσει τέτοιες καταστάσεις, και γι' αυτό και η Εκκλησία δεν χρειάστηκε να συνδέσει την αμαρτία με τη συμπεριφορά μας προς το περιβάλλον. Σήμερα όμως δεν μπορεί η Εκκλησία να μιλάει για αμαρτία, χωρίς να περιλαμβάνει σ' αυτήν και τη βλάβη προς το περιβάλλον. Τα κηρύγματά μας, τα κατηχητικά σχολεία μας, ακόμα και η ιερή εξομολόγηση, πρέπει πλέον να συνδεθούν και με τα θέματα αυτά. Η Εκκλησία με τον τρόπο αυτό μπορεί και πρέπει να συμβάλει αποφασιστικά στη διαμόρφωση συνειδήσεων – αυτό άλλωστε είναι πρωταρχικό της έργο – και με τον τρόπο αυτό να συντελέσει στη διαμόρφωση μελών της κοινωνίας και της πολιτείας, τα οποία θα στηρίξουν ελεύθερα τις σωστές πολιτικές αποφάσεις, που θα προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον. Χωρίς τη διαμόρφωση αυτή των συνειδήσεων, που θα προέλθει από τη διεύρυνση της έννοιας της αμαρτίας, ώστε να περιλάβει και το κακό προς τον φυσικό κόσμο, τη δημιουργία του Θεού, καμιά πολιτική απόφαση για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος δεν θα ευδοθη, τουλάχιστον στις πολιτείες εκείνες στις οποίες η ψήφος του πολίτη κρίνει τελικά τη λήψη και εφαρμογή των πολιτικών αποφάσεων.

Η Εκκλησία, λοιπόν, αποτελεί αποφασιστικόν παράγοντα στην αντιμετώπιση της

οικολογικής κρίσεως. Διότι η οικολογική κρίση πηγάζει από την ανθρώπινη πλεονεξία και φιλαυτία, η οποία κατέστησε τον ευδαιμονισμό, την αναζήτηση της ατομικής ευδαιμονίας, πολιτιστικών ιδεώδες και ύψιστο αγαθό. Ποιος άλλος από την Εκκλησία, και μάλιστα την Ορθόδοξη, με τη λειτουργική και την αστική παράδοσή της, είναι σε θέση καλύτερη να διαμορφώσει τη συνείδηση ότι ο φυσικός κόσμος είναι δημιουργία του Θεού, και συνεπώς ιερός, και ότι ο άνθρωπος δεν είναι εξουσιαστής, αλλά οικονόμος και ιερέυς της κτίσεως, προωρισμένος να την καλλιεργήσει σεβόμενος τους νόμους της, και όχι να τη βιάζει, για να αυξάνει και ικανοποιήσει την ευδαιμονία του; Ας το κατανοήσουμε αυτό: το οικολογικό πρόβλημα είναι δημιούργημα ενός συγκεκριμένου ήθους, και η αντιμετώπισή του είναι αδύνατη χωρίς τη διαμόρφωση ενός άλλου ήθους. Η Εκκλησία ως διαμορφωτής συνειδήσεων και ήθους έχει άμεση αρμοδιότητα στο θέμα αυτό.

Θα μπορούσε να επεκταθεί κανείς και σε άλλους λόγους για την ενεργή ανάμιξη της Εκκλησίας στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η Χριστιανική πίστη συνδέει άμεσα τον προορισμό του ανθρώπου με την τύχη της υλικής δημιουργίας. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Θεός γίνεται άνθρωπος για να σωθεί όχι μόνον ο άνθρωπος, αλλά ολόκληρη η δημιουργία του Θεού από τη φθορά και το θάνατο. Πώς είναι δυνατόν να αδιαφορήσει η Εκκλησία, όταν ο φυσικός κόσμος φθείρεται και καταστρέφεται εξ αιτίας του ίδιου του ανθρώπου; Η Εκκλησία πιο πολύ από κάθε άλλον πρέπει να αγωνιά για την πορεία των πραγμάτων στο θέμα του περιβάλλοντος. Και πρέπει να συνεργαστεί με όλους τους παράγοντες, την επιστήμη, την νομοθετική εξουσία, τους τεχνοκράτες και – γιατί όχι; – τους παράγοντες της οικονομίας, για να παύσει ή να ανακοπή η καταστροφική πορεία της ανθρωπότητας στο θέμα τούτο.

Να, λοιπόν, οι λόγοι για τους οποίους οι πρωτοβουλίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος βρήκαν τόση απήχηση διεθνώς από την πρώτη στιγμή. Όλος ο σοβαρός διεθνής τύπος, ο επιστημονικός και πολιτικός κόσμος με κορυφαίους εκφραστές και εκπροσώπους των σε όλο τον κόσμο αφιέρωσαν εγκωμιαστικότητα σχόλια για τις ενέργειες αυτές του Πατριαρχείου. Δεν θα λησμονήσω, Παναγιώτατε, το παρατεταμένο χειροκρότημα, με το οποίο όρθιοι χαιρέτισε την παράγραφο της ομιλίας Σας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, που αναφερόταν στο θέμα του περιβάλλοντος, η πλευρά εκείνη των βουλευτών, οι οποίοι μάλιστα είχαν, όπως πληροφορηθήκαμε, εκφράσει αντιρρήσεις στην πρόσκληση να ομιλήσετε από το βήμα αυτό. Ήταν μια ένδειξη εκτιμήσεως – ίσως και εκπλήξεως – για το ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία κρατάει σήμερα τα ηνία σε ένα ζήτημα τόσο κρίσιμο για το σύγχρονο πολιτισμό μας. Είναι μεγάλη ενίσχυση για το κύρος και την προβολή της Εκκλησίας μας οι πρωτοβουλίες αυτές. Και αξίζουν όλη την υποστήριξη, που μπορεί να δοθεί σ' αυτές από όλους.